

INVENTORI FONEM DIALEK MELAYU JUGRA DI PERMATANG PASIR

NORFAZILA AB. HAMID
Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor
norfazila@kuis.edu.my

ABSTRAK

Makalah ini membicarakan salah satu varian dialek Melayu Jugra (DMJ) yang terdapat di Selangor, iaitu varian Permatang Pasir (VPP). Objektif kajian dalam makalah ini adalah menentukan jumlah inventori fonem. Selain itu, kajian ini turut memaparkan penyebaran bunyi vokal, diftong dan analisis keberadaan alternasi dalam DMJ VPP ini. Pendekatan yang dimanfaatkan dalam mencapai objektif kajian ini ialah pendekatan struktural. Hasil kajian membuktikan bahawa DMJ VPP mempunyai 8 fonem vokal iaitu /i, u, e, o, ε, ɔ, ə, a/, memiliki 2 diftong iaitu /-aw, -aj/ dan 19 fonem konsonan yang terdiri daripada tujuh konsonan letupan /p, b, t, d, k, g, dan ʔ/, dua konsonan letusan /tʃ, dʒ/, tiga konsonan geseran /s, ʃ, h/, empat konsonan nasal /m, n, ŋ, ŋ/, satu konsonan sisian /l/ dan dua konsonan separuh vokal /w, j/. Kajian ini diharap dapat menembus yang samar, menemukan sesuatu yang hilang, menyingkap yang tersembunyi dan menghasilkan satu penemuan yang baharu dengan lebih telus.

Kata kunci: fonologi; struktural; Permatang Pasir; fonem; penyebaran.

PHONEME INVENTORY JUGRA MALAY DIALECT IN PERMATANG PASIR

ABSTRACT

The paper discusses one of the Jugra Malay dialect (DMJ), found on Selangor, namely the variant of Permatang Pasir (VPP). The objective in this paper is determining the amount of phoneme inventory. Therefore, this study aimed to describe how the phonological system DMJ VPP with displays spread vowel, diphthong and analysis the presence of alternation in this DMJ VPP. The approach used to achieve the objectives of this study is the structural approach. The results of the study show that DMJ VPP eight vowel /i, u, e, o, ε, ɔ, ə, a/, have two diphthongs, namely: /-aw, -aj/ and 19 consonant phonemes consisting of seven explosive consonants /p, b, t, d, k, g, dan ʔ/, two consonant affricates /tʃ, dʒ/, three consonant fricatives /s, ʃ, h/, four nasal consonants /m, n, ŋ, ŋ/, one lateral consonant /l/ and semi-vowel /w, j/. This research hopes to penetrate the murky, find something missing, reveal the hidden and produce a breakthrough, with greater transparency.

Keywords: phonology; structural; Permatang Pasir; phonem; distribution.

PENGENALAN

Negeri Selangor terletak di bahagian barat Banjaran Titiwangsa, dan dibahagikan kepada sembilan daerah yang terdiri dari Sabak Bernam, Hulu Selangor, Kuala Selangor, Gombak, Klang, Petaling, Hulu Langat, Kuala Langat dan Sepang. Secara umumnya, Selangor diairi

oleh empat lembangan sungai utama, iaitu lembangan Sungai Langat dan lembangan Sungai Klang di bahagian selatan serta lembangan Sungai Bernam dan lembangan Sungai Selangor (lembangan terbesar di negeri ini) di bahagian utaranya. Sungai-sungai utama ini dilihat sebagai faktor utama kepada bermulanya petempatan awal masyarakat di sekitar kawasan ini.

Negeri Selangor Darul Ehsan menjadi negeri di bawah Persekutuan Malaysia yang mengamalkan sistem Demokrasi Berparlimen dengan Duli Yang Maha Mulia Sultan Selangor sebagai Ketua Negeri dengan dibantu oleh Y.A.B Dato' Menteri Besar Selangor dan ahli Majlis Mesyuarat Kerajaan Negeri Selangor Darul Ehsan yang menyelaras pentadbiran negeri. DYMM Sultan Selangor adalah menjadi ahli bagi Majlis Raja-Raja yang turut dianggotai oleh Raja-Raja Negeri-negeri Persekutuan Malaysia dan yang Dipertuan Negeri Melaka, Pulau Pinang, Sabah dan Sarawak. Negeri Selangor Darul Ehsan mempunyai peranan yang amat penting dalam sejarah pembentukan dan perkembangan Negara Malaysia. Kuala Lumpur telah menjadi pusat pentadbiran bagi Persekutuan Tanah Melayu dan pusat kegiatan perdagangan, perniagaan dan perbankan. Pada 1 Februari 1974, satu perjanjian antara Kerajaan Negeri Selangor Darul Ehsan dengan Persekutuan Malaysia telah ditandatangani bagi penubuhan Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur.

GAMBAR 1. Almarhum D.Y.M.M Sultan Salahuddin Abdul Aziz Shah menandatangani Perjanjian Wilayah Persekutuan antara Kerajaan Negeri Selangor Darul Ehsan dengan Kerajaan Persekutuan Malaysia bagi penubuhan Wilayah Persekutuan Kuala Lumpur pada 2 Februari 1974.

Keluasan negeri Selangor yang seluas 8104 km per segi itu terbahagi kepada sembilan daerah, iaitu Kuala Langat, Sabak Bernam, Kuala Selangor, Hulu Selangor, Gombak, Petaling, Klang, Hulu Langat, Sepang. Mukim-mukim tersebut ialah Bandar, Batu, Jugra, Kelanang, Morib, Tanjung Dua Belas, dan Telok Panglima Garang. Kuala Langat merupakan salah satu dari sembilan daerah yang terletak di Negeri Selangor Darul Ehsan. Kedudukannya terletak di bahagian Barat Daya negeri Selangor. Ia terletak lebih kurang 44 km dari Shah Alam, iaitu ibu negeri Selangor. Daerah Kuala Langat ini bersempadan dengan daerah Sepang dan Klang. Di sebelah utara terletak daerah Klang, Di sebelah Timur dan Selatan adalah daerah Sepang dan Selat Melaka pula adalah di bahagian Barat daerah Kuala Langat.

Daerah Kuala Langat meliputi kawasan seluas 857.65 km persegi (bersamaan 85,775 hektar). Luas kawasan di bawah pentadbiran Pihak Berkuasa Tempatan, iaitu Majlis Daerah Kuala Langat ialah 62.294 km persegi dan kawasan luar yang ditadbir oleh Majlis Daerah Kuala Langat adalah seluas 10 km persegi. Sememangnya, Daerah Kuala Langat telah terkenal sejak dahulu lagi dengan keindahan Pantai Morib selain daripada kawasan bersejarah Jugra, Bandar dan Pulau Carey. Pulau Carey terletak di Mukim Telok Panglima Garang dan kedudukannya adalah di selatan Pelabuhan Klang dan di Utara Banting.

Menurut maklumat daripada Muzium Insitu Jugra, ada 7 mukim dalam daerah Kuala Langat, iaitu Mukim Telok Panglima Garang, Mukim Tanjong Dua Belas, Mukim Morib, Mukim Kelanang, Mukim Bandar, Mukim Jugra, dan Mukim Batu. Walau bagaimanapun, dalam kajian ini pengkaji akan menyentuh mukim yang terlibat secara langsung dengan kajian dialek Melayu Jugra (DMJ) sahaja iaitu Mukim Jugra. Jugra dipilih adalah berlandaskan kawasan ini adalah penempatan utama Kesultanan Selangor dan sudah tentulah dialek asal Melayu Selangor lahirnya di kawasan Jugra ini.

Dalam makalah ini tumpuan kajian dikhususkan kepada Dialek Melayu Jugra varian Permatang Pasir (DMJ VPP), iaitu satu varian yang dianggap penting dalam memanifestasikan semua DMJ yang lain. Selain itu, pada asasnya objektif kajian dalam makalah ini ialah untuk menilai dan memperbaiki semula aspek-aspek fonologi yang belum mendapat penjelasan terhadap beberapa kajian tentang DMJ VPP. Justeru, kajian ini bertujuan menyentuh aspek fonetik dan fonologi dengan cara mendeskripsikan sistem fonologi DMJ VPP. Justeru, dengan memaparkan penyebaran bunyi vokal, diftong, konsonan dan pola suku kata dalam kata DMJ VPP berlandaskan pendekatan struktural, pola jaringan komunikasi DMJ VPP ini dapat analisis dengan lebih berkesan.

METODOLOGI PENYELIDIKAN

Metodologi merupakan cara atau tatacara gerak kerja dalam sesuatu penyelidikan. Metod atau kaedah yang baik dan sesuai akan menghasilkan dapatan kajian yang baik. Dalam melakukan sesuatu kajian, beberapa kaedah tertentu boleh digunakan untuk memungut, menganalisis, serta mentafsir data. Dalam bahagian ini secara khususnya membincangkan metodologi dan pendekatan yang dimanfaatkan bagi mengenalpasti inventori fonem yang wujud dalam DMJ VPP. Kajian ini memanfaatkan dua kaedah kajian utama iaitu kaedah kajian kepustakaan dan kajian lapangan (pemilihan senarai kata/ soal selidik, pemilihan kawasan dan batasan kajian, pemilihan informan, pengumpulan data dan pemaparan data serta analisis data). Kedua-dua kaedah ini dimanfaatkan bagi menghasilkan satu output kajian yang lebih telus.

KAJIAN KEPUSTAKAAN

Dalam kajian ini, kajian kepustakaan dilakukan untuk mencari maklumat-maklumat penting, seperti latar belakang masyarakat Permatang Pasir di Jugra. Maklumat tentang latar belakang masyarakat ini penting sebelum pengkaji ke lapangan kerana dapat memberikan gambaran awal kepada pengkaji tentang corak kehidupan masyarakat tersebut. Melalui kaedah kepustakaan juga, pengkaji memperoleh kosa ilmu utama berhubung kajian yang telah dilakukan oleh pengkaji terdahulu tentang topik yang hendak dikaji. Maklumat kajian terdahulu ini dapat mengelakkan pengkaji daripada membuat kajian yang sama. Sehubungan itu, kaedah kepustakaan juga adalah satu kaedah utama dalam memperoleh maklumat tentang selok-belok ilmu perbandingan dan dialek. Dasar ilmu perbandingan bahasa mesti kuasai lebih awal. Melalui aktiviti pembacaan ini, maklumat terkini tentang ilmu dialektologi dapat diketahui sekaligus dapat menambahkan kejituan penyelidikan.

Oleh itu, hasil bacaan yang dilakukan oleh pengkaji terhadap kajian kepustakaan, kajian linguistik yang melibatkan DMJ hanya ada tiga sahaja kajian yang dilaksanakan oleh ahli linguistik iaitu Collins (1992), Asmah Haji Omar (2008) dan Rahim Aman et al. (2018). Sebanyak tiga kajian lampau ini telah dirujuk bagi menilai dan mencari kelompongan yang perlu diisi oleh pengkaji untuk mendapatkan satu hasil kajian yang baharu. Himpunan penyelidikan kajian lampau terhadap bahasa yang dikaji turut memberikan gambaran awal kepada pengkaji untuk menghasilkan satu kajian baharu dan menghasilkan pendeskripsian yang lebih berpada. Tidak keterlaluan di sini, pengkaji menyatakan bahawa kajian ini adalah

satu kajian rintis yang dilakukan dan tidak berkait dengan ilmu DMJ ini. Oleh itu, dalam makalah ini hanya satu sahaja varian yang diketengahkan dalam makalah ini iaitu varian Permatang Pasir (VPP).

KAJIAN LAPANGAN

Menurut Wan Hashim Wan Teh (1980: xv), kajian lapangan atau kajian luar dalam pengertian umum merujuk kepada apa sahaja penyelidikan yang dilakukan oleh seseorang di luar kongkongan fizikal, tempat, atau ruang seperti di luar bilik, di luar bilik pejabat, di luar kampus, di luar negeri, dan sebagainya. Dalam bidang linguistik, kajian lapangan digunakan untuk mendapatkan data yang diperlukan. Salah satu aspek penting dalam kajian lapangan ialah strateginya untuk memantapkan sesuatu hasil kajian. Oleh itu, dengan kata lain kerja lapangan ini adalah penting untuk pengkaji mendapatkan maklumat serta data yang kukuh, bertetapan objektif kajian. Dalam kajian lapangan ini, aspek yang di sentuh ialah pemilihan senarai kata/soal selidik, pemilihan kawasan dan batasan kajian, pemilihan informan, pengumpulan data dan pemaparan data serta analisis data.

PEMILIHAN SENARAI KATA/SOAL SELIDIK

Dalam kajian ini, soal selidik yang digunakan merupakan senarai kata yang digunakan oleh Rahim Aman (1997), dalam kajiannya yang bertajuk '*Perbandingan Fonologi dan Morfologi bahasa Iban, Kantuk, dan Mualang*'. Walaupun, senarai kata ini pada asasnya diambil daripada senarai kata tersebut, namun dalam kajian ini, senarai kata tersebut telah diubahsuai supaya bersesuaian dengan masyarakat yang dikaji (lihat Mohd Tarmizi Hasrah et al., 2010; Kaharuddin & Rahim, 2011; Norfazila Ab. Hamid, 2014; Norfazila & Rahim, 2016 dan 2017; dan Norfazila et al, 2017). Senarai kata ini terdiri daripada 477 perkataan yang terdiri daripada 12 domain makna ini diambil dan diuji sendiri oleh pengkaji di kawasan lapangan terhadap DMJ VPP. Dua belas domain makna tersebut dapat dilihat seperti di bawah.

1. Tubuh Badan	7. Alat Pertanian
2. Kata Kerja	8. Makanan
3. Alat Rumah	9. Waktu dan Cuaca
4. Nama dan Ganti Nama	10. Kata Ukuran
5. Binatang	11. Pakaian
6. Persaudaraan	12. Kata Bilangan

PEMILIHAN KAWASAN DAN BATASAN KAJIAN

Makalah ini membicarakan tentang DMJ. Jugra merupakan salah sebuah mukim yang berada dalam daerah Kuala Langat dan berada berhampiran dengan lembangan Sungai Langat. Muara sungai ini dikatakan bercabang menjadi dua sungai yang besar iaitu sungai Jugra dan sungai Langat dan dipercayai merupakan antara penempatan terawal di negeri Selangor. Jugra dipercayai dibuka oleh orang-orang Bugis yang datang dari Johor pada abad ke-18 untuk menjalankan aktiviti perdagangan dengan Melaka.

PETA 1. Kawasan Kajian Mukim Jugra

(Sumber: <https://dusunraja.wordpress.com/tag/bukit-jugra/>)

Peta 1 menunjukkan kedudukan Jugra. Jugra pernah menjadi laluan utama pengangkutan bijih timah sebelum dibawa keluar melalui Sungai Langat. Mengikut cerita penduduk Kampung Permatang Pasir, pangkalan Batu Hampar di Jugra tempat tumpuan tongkang-tongkang dari Ulu Sungai Langat membawa bijih timah, atap, rotan dan kelapa kering. Barang-barang tersebut disimpan di dalam gudang yang merupakan pejabat daerah sebelum kapal-kapal membawanya ke Singapura dan Pulau Pinang. Selain itu, Jugra turut menjadi kawasan pertanian yang utama di Selangor. Oleh kerana kemakmuran pemerintahan dua orang Sultan pada ketika itu, iaitu Sultan Abdul Samad dan Sultan Ala'eddin Sulaiman Shah (Sultan Selangor ke-5), Jugra turut dikenali dengan nama Bandar Temasya.

Dalam kajian ini Kampung Permatang Pasir dijadikan salah satu varian yang dikenal pasti wujud dalam DMJ. Kampung Permatang Pasir ialah antara kampung tradisional yang utama di Jugra. Keluasan kampung ini adalah 8 kilometer persegi dan mempunyai bilangan penduduk kira-kira 1800 orang. Kampung ini terletak berhampiran dengan Kampung Khatong. Pelbagai masyarakat yang menghuni di Kampung Permatang Pasir ini seperti etnik Melayu, Cina, Jawa, Orang Asli dan lain-lain lagi. Sebahagian penduduk di Kampung ini berketurunan Jawa. Pun begitu, informan yang dipilih oleh pengkaji melalui bantuan ketua kampung Permatang Pasir, adalah dipilih daripada keturunan Melayu demi mendapatkan ketulenan subdialek kampung di sini.

Selain itu, di Kampung Permatang Pasir ini juga terletaknya sebuah muzium yang menyimpan khazanah sejarah yang berumur lebih 100 tahun tentang Kesultanan Melayu Selangor lama di Jugra. Muzium ini diberi nama sebagai Muzium Insitu Jugra yang telah dibuka sejak tahun 2012. Muzium Insitu Jugra ditempatkan di dalam bangunan balai polis British yang dibina pada tahun 1878. Muzium itu memuatkan penjara, mahkamah mini dan perigi lama. Pengunjung juga boleh melihat tapak cari gali serta hasil penemuan kerja-kerja ekskavasi.

PENGUMPULAN DATA

Dalam menentukan kaedah yang digunakan untuk mengumpulkan data, seseorang pengkaji haruslah pandai memilih kaedah yang sesuai semasa menjalankan penyelidikan. Ini

disebabkan, penggunaan kaedah yang sesuai akan menentukan data yang diperolehi adalah tepat. Dalam kajian ini, pengkaji telah menggunakan metode cakap. Menurut Mahsun (2005: 93), metode cakap disebabkan cara percakapan antara peneliti dengan informan. Adanya percakapan antara peneliti dengan informan mengandungi erti terdapat kontak antara mereka. Oleh itu, data diperolehi melalui penggunaan bahasa secara lisan. Teknik yang akan diguna pakai semasa mengumpul data ialah temu bual, rakaman dan pemerhatian ikut serta.

Menurut Wan Hashim Wan Teh (1980: 7), temu bual ialah satu proses interaksi antara penemu bual dengan responden yang bertujuan mendapatkan maklumat. Dalam kajian ini, kaedah temu bual ini digunakan oleh pengkaji. Soalan yang ditanya kepada informan ialah berkaitan dengan senarai kata yang telah disediakan oleh pengkaji. Semasa sesi temubual, pengkaji telah menggunakan pelbagai cara dan gaya bagi melancarkan sesi temu bual. Salah satu cara yang digunakan bagi mengajukan soalan yang berkaitan dengan anggota tubuh badan, contohnya perkataan 'kuku', pengkaji menggunakan cara dengan bertanyakan "Pak cik, ini panggil apa?" sambil pengkaji tunjukkan kuku. Cara ini sejajar dengan cara yang pernah digunakan oleh Dieth dan Orton (Trudgill, 1990: 33): "Apakah yang ada dalam poket saya? [Dengan menunjukkan poket yang kosong] (tidak ada, tiada).

Bagi mengelakkan informan daripada merasa bosan pengkaji cuba beralih topik dengan menyuruh informan bercerita tentang sejarah hidupnya. Berkaitan dengan penceritaan sejarah hidup ini, contohnya informan di kawasan Balingian menceritakan bahawa penduduk awal Balingian ini merupakan penduduk yang berasal daripada Penan dan bahasanya pula bercampur dengan Punan. Sekiranya pengkaji melihat informan merasa letih, pengkaji mengajak informan berehat dengan cara mempersilakan informan minum minuman yang disediakan. Selepas berehat selama 8 hingga 12 minit, pengkaji membawa informan kembali ke topik asal iaitu menanyakan soalan yang berkaitan dengan senarai kata. Tempoh sesi soal jawab ini mengambil masa selama 2 hingga 3 jam.

Semasa pengkaji menemu bual informan, pengkaji turut menggunakan kaedah rakaman. Kaedah rakaman adalah kaedah yang paling baik digunakan dalam sesuatu kajian. Ini disebabkan, dengan menggunakan kaedah ini maklumat yang diperolehi ini akan dapat disimpan dengan lebih lama untuk dibuat rujukan. Menurut Labov (1972: 13), untuk memperoleh data yang bermutu dan lengkap daripada perbualan individu adalah dengan cara merakamkan perbualan yang disertai pemerhatian ikut serta. Dalam kajian ini, rakaman dilakukan secara sedar iaitu informan diajukan soalan dan setiap perbualan itu dirakam. Segala rakaman perbualan yang berkaitan dengan data kajian ini kemudian ditranskripsikan dalam bentuk fonetik. Transkripsi data menggunakan lambang fonetik antarabangsa (IPA). Teknik transkripsi ini digunakan semasa proses temu-bual berlangsung dengan informan.

Bagi melengkapkan data, pengkaji turut menggunakan kaedah pemerhatian ikut serta. Kaedah ini digunakan oleh pengkaji bagi memastikan apa yang diujarkan oleh informan ini terhadap sesuatu perkara yang dibicarakan adalah benar. Dalam perbualan ini, pengkaji turut ikut serta dalam perbualan dan mencatatkan serba sedikit tentang maklumat yang berkaitan dengan tajuk kajian pengkaji. Perkataan yang kurang jelas didengar dicatatkan ditanya kembali oleh pengkaji kepada informan terbabit. Kaedah ini sesuai digunakan memandangkan percakapan adalah spontan dan bersifat natural.

PEMAPARAN DATA DAN ANALISIS DATA

Menurut Mahsun (1995: 14), kaedah pemaparan data melibatkan dua cara iaitu; i) perumusan data dengan menggunakan istilah biasa dan istilah teknikal linguistik antaranya fonologi; dan ii) perumusan menggunakan simbol atau lambang tertentu. Kedua-dua cara ini diterapkan dalam menganalisis data dalam kajian ini. Perumusan data menggunakan istilah biasa dan teknikal seperti fonetik, fonologi, fonem, fonemik, alternasi, rekonstruksi, retensi, inovasi,

pengelasan, refleks dan lain-lain lagi. Istilah teknikal ini berkait dengan tertentu sesuai dengan kajian yang dilaksanakan oleh pengkaji contohnya dalam bidang dialektologi dan ilmu bandingan ini. Antara simbol yang digunakan dalam kajian ini ialah:

- i) (/ /), kurungan miring ini bermaksud mengapit unsur fonologi;
- ii) (/), melambangkan di persekitaran;
- iii) ([]), kurungan siku mengapit unsur bunyi;
- iv) (#), simbol dalam lingkungan tertentu;
- v) (K), lambang konsonan;
- vi) (V), lambang vokal;
- vii) (∅), lambang perubahan kosong;
- viii) (ŋ), konsonan nasal velar;
- ix) (ɲ), konsonan nasal palatal;
- x) (ʔ), konsonan plosif glotal tidak bersuara;
- xi) (dʒ), konsonan afrikat palatal bersuara;
- xii) (ʎ), konsonan frikatif velar bersuara;
- xiii) (ə), vokal tengah (schwa);

PENDEKATAN STRUKTURAL

Kajian ini, adalah berlandaskan pendekatan struktural. Struktural merupakan satu fahaman yang wujud di Eropah berikutan kebangkitan struktural linguistik yang dipelopori oleh Ferdinand de Saussure. Pendekatan struktural ini berasaskan prinsip-prinsip teori strukturalisme. Teori ini mula berkembang pada tahun 1960-an sebagai satu usaha untuk menerapkan kaedah dan wawasan Ferdinand de Saussure pengasas linguistik moden kepada kesusasteraan (Terry Eagleton, 1983: 106). Saussure yang merupakan seorang ahli falsafah Swiss (1857-1913) percaya bahawa bahasa mempunyai struktur dalaman yang tersendiri dan mempunyai peraturan-peraturan yang sistematik (Charles, E. Bressler, 1999: 89). Oleh itu, dalam analisis data yang berkait rapat dengan bidang fonologi, pendekatan struktural digunapakai dalam menganalisis data. Pemilihan pendekatan ini sebenarnya didasarkan pada beberapa hipotesis umum yang terdapat dalam pendekatan ini. Pertama, kaedah yang dipakai dalam pendekatan ini adalah bersifat *empiris* (induktif). Berdasarkan kaedah ini, sejumlah korpus bahasa yang diperoleh digeneralisasikan secara sistematik. Kedua, bahasa itu adalah ujaran dan kemudian barulah tulisan. Jadi, yang diteliti dan dicatat ialah bahasa lisan. Ketiga, bahasa merupakan satu produk yang terdiri daripada unsur bunyi dan makna. Keempat, pengelasan bunyi berdasarkan distribusinya. Pemilihan pendekatan ini adalah wajar kerana sesuai dengan objektif kajian. Dalam pendekatan struktural, kaedah deskriptif sesuai digunakan untuk memerihalkan aspek bunyi-bunyi bahasa, konsonan, vokal, dan diftong yang terdapat dalam kawasan kajian ini.

Dalam kajian ini, data dipecahkan kepada dua iaitu bunyi dan kata. Setiap kata ditranskripsikan ke dalam bentuk fonetik. Menurut Samarin (1993: 20), transkripsi fonetik adalah penting kerana ia dapat menentukan sama ada sesuatu kajian itu berjaya atau tidak. Dalam kajian linguistik, transkripsi fonetik digunakan untuk menunjukkan secara tepat bunyi atau ciri-ciri bunyi yang terdapat dalam ujaran yang telah dianalisis. Transkripsi fonetik dilakukan menggunakan lambang fonetik antarabangsa (*International Phonetic Alphabet* (IPA)). Setiap bunyi yang wujud dalam kawasan kajian ini dipaparkan dalam bentuk rajah.

Seterusnya, penyebaran bunyi konsonan, vokal, dan diftong dalam kata sama ada pada awal, tengah, atau pada akhir kata dipaparkan mengikut kawasan.

ANALISIS DAPATAN SISTEM FONEM DMJ VPP

Dalam bahagian ini, pengkaji akan memaparkan inventori dan penyebaran vokal, diftong dan konsonan dalam kata bagi kawasan kajian. Penyebaran sistem fonem ini memperlihatkan keberadaan fonem berdasarkan posisinya dalam perkataan, iaitu di posisi awal, tengah atau akhir. Varian DMJ yang diketengahkan dalam makalah ini merujuk kepada VPP.

Sistem Fonem Vokal Dialek Melayu Jugra Permatang Pasir

DMJ VPP mempunyai lapan fonem vokal /i, u, e, o, ε, ɔ, ə, a/ yang terdiri daripada tiga vokal depan, dua vokal tengah, dan tiga vokal belakang. Jadual 1 memaparkan inventori fonem vokal tersebut.

JADUAL 1. Inventori Vokal DMJ VPP

Bahagian Kedudukan	Depan	Tengah	Belakang
Tinggi	i		u
Separuh Tinggi	e		o
Separuh Rendah	ε	ə	ɔ
Rendah		a	

Berdasarkan Jadual 1, terdapat 2 fonem vokal tinggi iaitu vokal tinggi depan /i/ dan vokal tinggi belakang /u/ yang dibunyikan sebagai [i] dan [u], hadir dalam semua lingkungan kata iaitu pada awal, tengah, dan akhir kata. Selain itu, terdapat dua fonem vokal separuh tinggi iaitu vokal separuh tinggi depan /e/ yang dibunyikan sebagai [e] dan vokal separuh tinggi belakang /o/ yang dibunyikan sebagai [o] turut hadir pada semua posisi iaitu awal, tengah dan akhir kata. Seterusnya, terdapat 2 fonem vokal separuh rendah iaitu vokal separuh rendah depan /ε/ dan vokal separuh rendah belakang /ɔ/ yang dibunyikan sebagai [ε] dan [ɔ]. [ε] hanya hadir pada posisi tengah kata manakala [ɔ] hadir pada semua posisi kata. Manakala, fonem vokal separuh rendah tengah /ə/ yang dibunyikan sebagai [ə] dan fonem vokal rendah tengah /a/ yang dibunyikan sebagai [a] hadir pada semua posisi iaitu awal, tengah dan akhir kata. Contoh kesemua penyebaran fonem vokal DMJ VPP yang hadir pada posisi kata tertentu ini boleh dilihat dalam Jadual 2.

JADUAL 2. Penyebaran Fonem Vokal dalam DMJ VPP

Jenis Vokal	Penyebaran Vokal Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/i/	[ini]	ini	[kiyi]	kiri	[layi]	lari
/u/	[usus]	usus	[susu]	susu	[satu]	satu
/e/	[eko]	ekor	[tumet]	tumit	[məŋale]	mengalir
/o/	[oŋaŋ]	orang	[kolam]	kolam	[koto]	kotor
/ε/	-	-	[bɛtʃaʔ]	becak	-	-
/ɔ/	[ɔtan]	hutan	[sɔŋaj]	sungai	[bəlukɔ]	belukar

/ə/	[ənam]	enam	[ləmaʔ]	lemak	[tawə]	tertawa
/a/	[anaʔ]	anak	[baw]	bahu	[aka]	akar

Seterusnya, dalam DMJ VPP, vokal rangkap terdiri daripada urutan dua bunyi vokal sahaja. Terdapat lima jenis urutan vokal rangkap dalam DMJ VPP, iaitu vokal rangkap depan – tengah, depan – belakang, vokal rangkap tengah – depan yang mempunyai dua struktur, vokal rangkap tengah - belakang dan vokal rangkap belakang – tengah yang mempunyai dua struktur. Jadual 3 menunjukkan penyebaran jenis urutan vokal rangkap yang terdapat dalam DMJ VPP.

JADUAL 3. Penyebaran Urutan Vokal Rangkap dalam DMJ VPP

Vokal Rangkap	Struktur Urutan Vokal	VPP	BMS
1) Depan-tengah	/i/ + /a/	[tiaŋ]	tiang
2) Depan-belakang	/i/ + /u/	tʃium	cium
3) Tengah-depan	i) /a/ + /i/	[main]	main
	ii) /a/ + /e/	[aeʔ]	air
4) Tengah-belakang	/a/ + /u/	[dʒauh]	jauh
5) Belakang-tengah	i) /u/ + /ə/	[səmuə]	semua
	ii) /u/ + /a/	[məŋuap]	menguap

Sistem Fonem Diftong Dialek Melayu Jugra Permatang Pasir

Seterusnya, berdasarkan kajian yang dilakukan, DMJ VPP memiliki dua diftong iaitu /-aw, -aj/ yang dibunyikan sebagai [-aw, -aj]. Dua diftong ini hanya hadir pada posisi akhir kata sahaja. Dua diftong ini hanya hadir pada posisi akhir kata. Contoh data yang diutarakan ialah seperti dalam Jadual 4.

JADUAL 4. Penyebaran Diftong dalam DMJ VPP

Jenis Diftong	Penyebaran Diftong Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/aw/	-	-	-	-	[kalaw]	kalau
/aj/	-	-	-	-	[soŋaj]	sungai

Sistem Fonem Konsonan Dialek Melayu Jugra Permatang Pasir

Seterusnya, DMJ VPP mempunyai 19 fonem konsonan; tujuh buah konsonan letupan /p, b, t, d, k, g, dan ʔ/, dua konsonan letusan /tʃ, dʒ/, tiga konsonan geseran /s, ʃ, h/, empat konsonan nasal /m, n, ŋ, ŋ/, satu konsonan sisian /l/ dan dua konsonan separuh vokal /w, j/. Jadual 5 memaparkan inventori fonem konsonan yang wujud dalam DMJ VPP.

JADUAL 5. Inventori Konsonan DMJ VPP

Daerah Cara Sebutan	Sebutan	Dua- Bibir		Gigi-Gusi	Lelangit Keras	Lelangit Lembut	Pita Suara
Letupan/ plosif	Tbs	p		t		k	ʔ
	Bs	b		d		g	
Letusan/ Afrikat	Tbs				tʃ		
	Bs				dʒ		
Geseran/ Frikatif	Tbs			s			h
	Bs					ʁ	
Sengau/ Nasal	Tbs						
	Bs	m		n	ɲ	ŋ	
Sisian/ Lateral Separuh Vokal	Bs			l			
	Tbs						
	Bs	w			j		

Konsonan letupan yang terdapat dalam DMJ VPP ialah konsonan letupan dua bibir, gigi-gusi, lelangit lembut dan pita suara. Konsonan-konsonan tersebut ialah /p, b, t, d, k, g dan ʔ/. Terdapat dua fonem letupan dua bibir iaitu /p/ dan /b/ yang dibunyikan sebagai [p] dan [b] dalam DMJ VPP. Letupan dua bibir tak bersuara /p/ dan /b/ hadir pada posisi awal, tengah, dan akhir kata. Terdapat dua jenis letupan gigi-gusi dalam DMJ VPP iaitu /t/ dan /d/ yang dibunyikan sebagai [t] dan [d]. Konsonan letupan gigi gusi tak bersuara /t/ wujud dalam semua posisi kata iaitu pada awal, tengah, dan akhir dan konsonan letupan gigi gusi bersuara /d/ hanya wujud pada posisi awal dan tengah kata. Selanjutnya, terdapat dua konsonan letupan lelangit lembut iaitu /k/ dan /g/ yang dibunyikan sebagai [k] dan [g]. Konsonan letupan lelangit lembut tak bersuara /k/¹ dan konsonan letupan lelangit lembut bersuara /g/ hanya hadir pada posisi awal dan tengah kata. Seterusnya konsonan letupan pita suara /ʔ/ yang dibunyikan sebagai [ʔ] hanya terdapat pada posisi tenah dan akhir kata. Contoh kesemua kehadiran konsonan letupan pada posisi kata dalam DMJ VPP ini boleh dilihat dalam Jadual 6.

JADUAL 6. Penyebaran Konsonan Letupan dalam DMJ VPP

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Letupan Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/p/	[paja]	paya	[tupaj]	tupai	[sajap]	sayap
/b/	[bulu]	bulu	[tʃabot]	cabut	[dʒawab]	jawab
/t/	[tali]	tali	[potoŋ]	potoŋ	[ikat]	ikat
/d/	[daki]	daki	[idup]	hidup	-	-
/k/	[katel]	katil	[paŋkin]	beranda	-	-

¹ Semua perkataan yang berakhir dengan [k] di akhir kata dalam varian ini dibunyikan sebagai [ʔ]

/g/	[gigit]	gigit	[pagi]	pagi	-	-
/ʔ/	-	-	[taʔdø]	tidak	[məŋopeʔ]	menyusu

Sehubungan itu, dalam DMJ VPP ini, terdapat dua konsonan letusan iaitu letusan lelangit keras tak bersuara /tʃ/ dan bersuara /dʒ/. Letusan lelangit keras tak bersuara /tʃ/ dibunyikan sebagai [tʃ] dan letusan lelangit keras tak bersuara /dʒ/ yang dibunyikan sebagai [dʒ] terdapat pada posisi awal dan tengah kata. Contoh penyebaran konsonan ini boleh dilihat dalam Jadual 7.

JADUAL 7. Penyebaran Konsonan Letusan dalam DMJ VPP

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Letusan Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/tʃ/	[tʃamnə]	bagaimana	[kəntʃiŋ]	kencing	-	-
/dʒ/	[dʒagoŋ]	jagung	[idʒaw]	hijau	-	-

Terdapat tiga konsonan geseran dalam DMJ VPP iaitu /s/, /ʃ/, dan /h/. Konsonan geseran gigi-gusi tak bersuara /s/ yang dibunyikan sebagai [s] didapati hadir pada semua posisi kata iaitu awal, tengah dan akhir kata. Konsonan geseran lelangit lembut bersuara /ʃ/, yang dibunyikan sebagai [ʃ] dalam perkataan didapati hanya hadir pada posisi awal dan tengah kata. Konsonan geseran geseran pita suara tak bersuara /h/ yang dibunyikan sebagai [h] dalam perkataan, turut hadir pada semua posisi iaitu awal, tengah dan akhir kata. Contoh kesemua konsonan geseran dan bunyi konsonan ini dalam setiap posisi kata tertentu dalam perkataan boleh dilihat dalam Jadual 8.

JADUAL 8. Penyebaran Konsonan Geseran dalam DMJ VPP

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Geseran Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/s/	[siku]	siku	[bisu]	bisu	[ləpas]	lepas
/ʃ/	[ʃan tʃap]	tajam	[suʃut]	surut	-	-
/h/	[hati]	hati	[ʏahaŋ]	rahang	[lidah]	lidah

Seterusnya, terdapat empat konsonan sengau dalam DMJ VPP iaitu /m/, /n/, /ŋ/, dan /ɲ/. Konsonan sengau dua bibir /m/, yang dibunyikan sebagai [m] hadir pada semua posisi kata iaitu pada awal, tengah, dan akhir kata. Konsonan sengau gigi-gusi /n/, yang dibunyikan sebagai [n] pula turut hadir pada semua posisi kata iaitu pada awal, tengah, dan akhir kata. Konsonan sengau lelangit keras /ɲ/, yang dibunyikan sebagai [ɲ] hanya hadir pada posisi awal dan tengah kata dan konsonan sengau lelangit lembut /ŋ/ yang dibunyikan sebagai [ŋ], hadir pada semua posisi kata iaitu pada posisi awal, tengah, dan akhir. Contoh kesemua konsonan sengau yang hadir pada posisi kata tertentu boleh dilihat dalam Jadual 9.

JADUAL 9. Penyebaran Konsonan Sengau dalam DMJ VPP

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Sengau Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/m/	[mukə]	muka	[tumet]	tumit	[tʃium]	cium
/n/	[naŋkə]	nangka	[muntah]	muntah	[kənin]	alis mata
/ɲ/	[ɲamoʔ]	nyamuk	[haɲut]	hanyut	-	-
/ŋ/	[ŋilu]	ngilu	[tiŋkap]	jendela	[tulaŋ]	tulang

Konsonan sisian gigi-gusi bersuara /l/ yang dibunyikan sebagai [l] dalam perkataan, wujud pada semua posisi kata iaitu pada awal, tengah, dan akhir. Contoh penyebaran konsonan ini ialah seperti yang terdapat dalam Jadual 10.

JADUAL 10. Penyebaran Konsonan Sisian dalam DMJ VPP

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Sisian Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/l/	[laʎi]	lari	[blakaŋ]	belakang	[timbul]	timbul

Dalam DMJ VPP, terdapat konsonan /w/ dan /j/ yang dibunyikan sebagai [w] dan [j]. Konsonan separuh vokal dua bibir /w/ hadir pada semua posisi kata manakala konsonan separuh vokal langit keras /j/, hanya hadir pada posisi tengah dan akhir kata. Pada akhir perkataan didapati kedua-dua konsonan dalam DMJ VPP ini memperlihatkan sebagai satu penyatuan bagi membentuk diftong. Contoh penyebaran konsonan separuh vokal ini boleh dilihat dalam Jadual 11.

JADUAL 11. Penyebaran Konsonan Separuh Vokal dalam DMJ VPP

Jenis Konsonan	Penyebaran Konsonan Separuh Vokal Pada Posisi Kata					
	Awal	BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/w/	[wan]	nenek	[tawu]	tahu	[baw]	bahu
/j/	-	-	[kaju]	kayu	[tupaj]	tupai

Berkaitan dengan rangkap konsonan (gugus konsonan), DMJ VPP memperlihatkan wujudnya sebelas rangkap konsonan yang terdiri daripada homorganik nasal dan bukan homorganik nasal yang hadir pada posisi awal dan tengah kata. Pada posisi ini, rangkap homorganik nasal ini wujud dalam bentuk konsonan nasal + letupan dan nasal + letusan dan bukan homorganik wujud dalam bentuk letupan + geseran, letupan + sisian,, geseran + geseran. Kesemua rangkap konsonan homorganik nasal dan bukan homorganik nasal membentuk konstruksi seperti berikut; bukan homorganik nasal pada awal kata /bʏ-, kʏ- dan bl-/ , homorganik nasal pada tengah kata /-mp-, -mb-, -ŋk-, -ŋg-, -nt-, -ntʃ-, dan -nd-/ dan bukan homorganik nasal /-ʏs-/. Contoh kehadiran rangkap konsonan ini boleh dilihat dalam Jadual 12.

JADUAL 12. Penyebaran Rangkap Konsonan dalam DMJ VPP

Rangkap Konsonan	Awal	Penyebaran Rangkap Konsonan Pada Posisi Kata				
		BMS	Tengah	BMS	Akhir	BMS
/bɣ-/	[bɣapə]	berapa	-	-	-	-
/kɣ-/	[kɣanə]	kerana	-	-	-	-
/bl-/	[blaŋa]	belanga	-	-	-	-
/-mp-/	-	-	[əmpat]	empat	-	-
/-mb-/	-	-	[səmbilan]	sembilan	-	-
/-ŋk-/	-	-	[ləŋkuas]	lengkuas	-	-
/-ŋg-/	-	-	[dʒaŋgot]	janggut	-	-
/-nt-/	-	-	[dʒantəŋ]	jantung	-	-
/-ntʃ-/	-	-	[gəlɪntʃɪr]	gelincir	-	-
/-nd-/	-	-	[məŋanduŋ]	mengandung	-	-
/-ɣs-/	-	-	[bəɣsɪh]	bersih	-	-

KESIMPULAN

Dalam makalah ini, pengkaji telah mendeskripsikan aspek-aspek fonologi yang belum mendapat penjelasan terhadap beberapa kajian tentang DMJ VPP. Analisis data bermula dari segi penyebaran fonem dan bunyi yang terdapat dalam kawasan kajian berdasarkan bunyi vokal, diftong dan konsonan. Hasilnya, DMJ VPP mempunyai 8 fonem vokal iaitu /i, u, e, o, ε, ɔ, ə, a/ yang terdiri daripada tiga vokal depan, dua vokal tengah, dan tiga vokal belakang serta memiliki dua diftong iaitu /-aw, -aj/ yang dibunyikan sebagai -aw, -aj. Dua diftong ini hanya hadir pada posisi akhir kata sahaja. Sehubungan itu, DMJ VPP mempunyai 19 fonem konsonan; tujuh buah konsonan letupan /p, b, t, d, k, g, dan ʔ/, dua konsonan letusan /tʃ, dʒ/, tiga konsonan geseran /s, ɣ, h/, empat konsonan nasal /m, n, ŋ, ŋ/, satu konsonan sisian /l/ dan dua konsonan separuh vokal /w, j/. Hasil penemuan ini diharap dapat memberikan satu sumbangan yang baharu dalam bidang linguistik dan dapat meleraikan segala permasalahan yang timbul dalam kajian-kajian yang lepas.

RUJUKAN

- Asmah Haji Omar. 2008. *Kaedah Penyelidikan Bahasa di Lapangan. Edisi ke-2*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Charles, E. Bressler. 1999. *Literary criticism: An Introduction to Theory and Practice*. New Jersey: Prentice Hall College.
- James T. Collins. 1992. *Khazanah Dialek Melayu, Dialek Melayu Selangor: Tinjauan di Jugra*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.

- Kaharuddin & Rahim Aman. 2011. Hukum Bunyi dalam Bahasa Indonesia dan Bahasa Makassar. *Jurnal Melayu*, 7, 287-302.
- Labov, W. 1972. *Sociolinguistic Patterns*. Philadelphia: University Of Pennsylvania.
- Mahsun. 1995. *Dialektologi Diakronis Sebuah Pengantar*. Yongyakarta: Gadjah Mada Universitas Press.
- Mahsun. 2005. *Metode Penelitian Bahasa*. Jakarta: Raja Grafindo Persada.
- Mohd Tarmizi Hasrah, Rahim Aman & Shahidi A.H. 2010. Variasi Dialek Pahang: Keterpisahan Berasaskan Jaringan Sungai. *Jurnal Melayu*, 5, 315-332.
- Norfazila Ab. Hamid. 2014. Rekonstruksi dan Pengelasan Bahasa Melanau Purba. Tesis Doktor Falsafah. Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Norfazila Ab. Hamid & Rahim Aman. 2016. Varian Melanau Sarawak: Tinjauan di Melanau Mukah. *Jurnal Melayu*, 15 (1), 99-112.
- Norfazila Ab. Hamid & Rahim Aman. 2016. Varian Dialek Melayu Tioman- Aur-Pemanggil: Analisis Linguistik Bandingan. *Gema Online*, 17 (2), 219-244.
- Norfazila Ab. Hamid, Norhasliza Ramli & Rahim Aman. 2017. Sistem Jaringan Komunikasi Langkawi Varian Kedawang. *Jurnal Melayu*17(2), 407-418.
- Rahim Aman. 1997. Perbandingan Fonologi dan Morfologi Bahasa Iban. Tesis Sarjana. Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Rahim Aman, Shahidi A.H., Rusydiah A. Salam, Fatin Hakimah M. Fadzil & Suhailah Ruslan 2018. Reconstruction of the Ancient Jugra Dialect. *Jurnal Melayu*. 17 (2): 160-177.
- Samarin, W. J. 1993. *Linguistik Lapangan: Panduan Kerja Lapangan Linguistik*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Terry Eagleton. 1983. *Literary Theory: An Introduction*. United States: University of Minnesota Press.
- Trudgill, P. & Chambers, J.K. 1990. *Dialektologi*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Wan Hashim Wan Teh. 1980. *Kaedah Penyelidikan Sosial*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.

Biodata Penulis:

Norfazila Ab. Hamid merupakan Pensyarah Kanan di Unit Bahasa Melayu, Jabatan Peradaban dan Potensi Insan, Pusat Pengajian Teras, Kolej Universiti Islam Antarabangsa Selangor (KUIS). Kini memegang jawatan sebagai Dekan, Pusat Pengajian Teras, KUIS. Lulusan Doktor Falsafah dari Universiti Kebangsaan Malaysia. Pengkhususan beliau ialah dalam bidang Linguistik Bandingan Sejarawi & Dialektologi.